

УДК: 658.14:005.591.6

Дехтяр Н. А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів

Української академії банківської справи Національного банку України

Пігуль Н. Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів

Української академії банківської справи Національного банку України

Люта О. В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів

Української академії банківської справи Національного банку України

**Дехтяр Н.А., Пігуль Н.Г., Люта О.В. МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ**

У статті досліджено систему фінансового забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств в Україні. Проведено аналіз складу та структури джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств. Обґрунтовано формування механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційної складової діяльності підприємства.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, управління фінансовим забезпеченням, джерела фінансування.

**Дехтярь Н.А., Пигуль Н.Г., Люта А.В. МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ
ФИНАНСОВЫМ ОБЕСПЕЧЕНИЕМ ИННОВАЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ**

В статье исследована система финансового обеспечения инновационного развития промышленных предприятий в Украине. Проведен анализ состава и

структуры источников финансирования инновационной деятельности предприятий. Сформирован механизм управления финансовым обеспечением инновационной деятельности предприятия.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, финансовое обеспечение, управление финансовым обеспечением, источники финансирования.

Dekhtyar N.A., Pigul N.G., Liuta O.V. THE MECHANISM OF FINANCIAL MANAGEMENT SUPPORT OF ENTERPRISES' INNOVATIVE ACTIVITY

The article deals with the financial support of innovative development of industrial enterprises in Ukraine. The author investigates the structure of financing sources of enterprises' innovative activity and describes the mechanism of financial support of enterprises' innovative development.

Key words: innovation, innovative activity, financial support, financial management support, sources of funding.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання характеризуються зменшенням обсягів промислового виробництва, недостатністю фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази підприємств, зростанням обсягів дебіторської і кредиторської заборгованості, що призводить до ускладнення економічних зв'язків між контрагентами, відсутністю чіткого механізму вибору ефективного портфелю джерел фінансування та побудови оптимальної структури капіталу суб'єктів господарювання, збільшенням частки збиткових підприємств, що зумовлено дією факторів негативного впливу внутрішнього та зовнішнього середовища, і як наслідок – неможливістю реалізації інноваційної моделі розвитку підприємств. Слід зазначити, що загальний рівень інноваційної активності повністю залежить від стану розвитку економіки країни, темпів росту та обсягів доходів бюджетів різних рівнів, якості функціонування банківської системи, прибутковості підприємств і доходів населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інноваційної діяльності підприємств та питань його фінансування присвятили свої праці вітчизняні науковці, зокрема: Л. Антонюк [1], С. Ілляшенко [8], В. Геєць, Я. Жаліло [9], А. Абрютіна, І. Скляр [2], Г. Возняк [5], Т. Васильєва [4], О. Колодізєв [10], І. Єпіфанова [7]. Проте недостатньо широко висвітлені питання складових елементів фінансового забезпечення. Особливого значення має також розгляд механізму управління фінансовим забезпеченням підприємств у системі інноваційного розвитку України, що сприятиме вирішенню забезпечення високої рентабельності інноваційної діяльності та соціально-економічного зростання в цілому.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств, орієнтованого на оптимізацію структури джерел фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність охоплює витрати на дослідження і розробки, придбання інших зовнішніх знань, купівлю машин, обладнання та програмного забезпечення, підготовку виробництва для впровадження інновацій. Дослідження сучасного стану розвитку інноваційної сфери України показують, що у 2013 р. інноваційну діяльність здійснювали 1715 підприємств проти 1758 у 2012 р. Рівень інноваційної активності промислових підприємств у 2013 році склав 16,8 % від їх загальної кількості, а середній показник за період 2010–2012 рр. знаходиться у межах 15,8 %, при максимальному показнику 18,0 % у 2000 та 2002 роках. Однак, у США, Японії, Німеччині та Франції частка інноваційних підприємств становить 70–80 % від їх загальної кількості [2, с. 157]. Питома вага підприємств, що впроваджували інновації у 2013 році склала 13,6 %, при середньому рівні за 2005–2012 рр. – 11,2 % (рис. 1) [3].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств в Україні у 2013 році становив 35,9 млрд. грн., що у загальній сумі промислової продукції складає лише 3,3 %, для порівняння в країнах Європейського союзу – 75 %. Також, починаючи з 2005 року частка реалізованої продукції в обсязі

промислової продукції має чітку тенденцію до зниження. Це свідчить про достатньо низьку інноваційну активність промислових підприємств України, що є наслідком подолання кризових явищ в економіці, зниженням господарської активності та неефективністю використання інноваційних ресурсів.

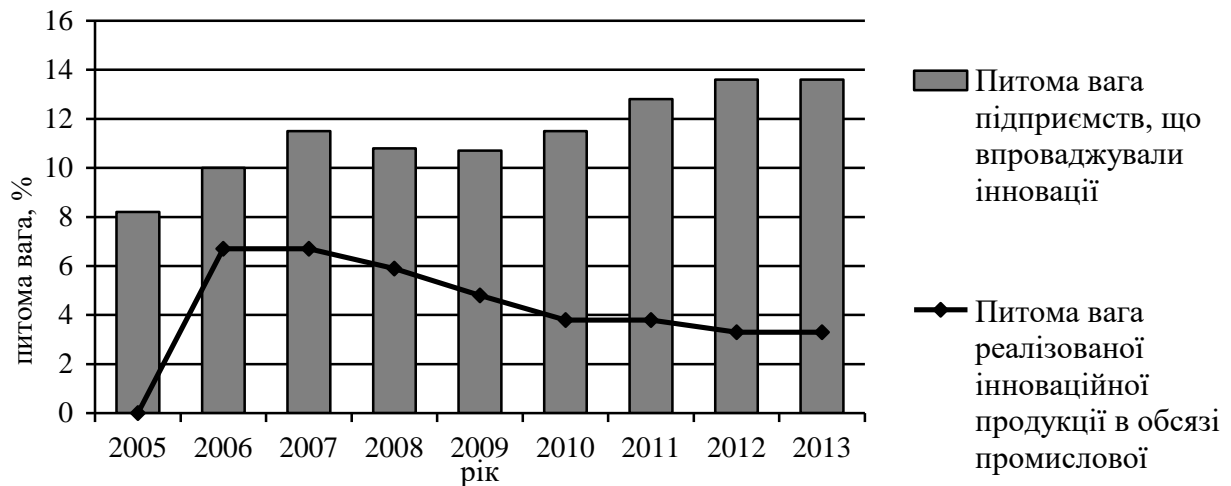

Рисунок 1 – Динаміка показників інноваційної активності промислових підприємств України за 2005–2013 рр.[6]

Основними чинниками, що негативно впливають на розвиток інноваційної діяльності промислових підприємств України є: недосконалість і неадаптованість нормативно-правової бази та державного регулювання; недосконалість інноваційної стратегії розвитку підприємств; нестача власних фінансових ресурсів для фінансового забезпечення інноваційних потреб; неможливість достатньої державної підтримки; недостатність фінансування відповідних державних програм, наукової та науково-технічної діяльності за рахунок бюджетного фінансування; нерозвиненість альтернативних форм та джерел фінансового забезпечення; відсутність ефективного механізму вибору раціонального портфелю джерел фінансування; відсутність ефективно системи контролю за інноваційною діяльністю та коригування інноваційної політики. Отже, в сучасних умовах промислові підприємства не можуть досягнути достатнього рівня інноваційного розвитку, при цьому визначальний вплив на інноваційний процес має система управління та фінансування.

Концептуальні засади фінансового забезпечення підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність характеризуються загальними основами фінансування підприємств. Однак диверсифікаційні підходи до побудови механізму фінансування підприємств, набуває важливого значення, особливо зважаючи на цілий ряд особливостей функціонування підприємств, метою діяльності яких є створення, запровадження та комерційна реалізація інновацій.

Тому під фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств слід розуміти процес створення та мобілізації наявних та виявлення і залучення потенційних фінансових ресурсів, спрямованих на фінансування діяльності, направленої на впровадження результатів наукових досліджень і розробок для випуску нових конкурентоздатних товарів і послуг, поліпшення технологій й забезпечення суспільних потреб.

Низький рівень інноваційної активності та недостатнє фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України зумовлює формування системи управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємства та вдосконалення механізму реалізації даного процесу.

Управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємства це сукупність завдань, принципів, функцій і методів управління, що впливають на реалізацію механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності з метою розробки і впровадження інновацій.

Механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності можна розглядати як безпосередньо систему управління, що включає мету, принципи, об'єкти і суб'єкти управління, функції і методи управління та систему забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1 – Механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств

Параметр	Характеристика
Мета	Пошук і формування джерел фінансування, оптимізація їх обсягу, складу та структури
Принципи	Цільової орієнтації; системності; швидкості і ефективності впровадження інновацій; наявності різних джерел фінансування; обґрунтованості; адаптивності і гнучкості; збалансованості інтересів;

	безперервності;
Об'єкт	Фінансові ресурси, для здійснення інноваційної діяльності
Суб'єкти	Підприємства, що здійснюють інноваційну діяльність; підприємства, що впроваджують інноваційну продукцію; організаційні структури інноваційної підтримки; венчурні компанії; органи державної влади
Функції	Планування; прогнозування; організація; мотивація; контроль; аналіз
Методи	Нормативний; балансовий; бюджетування; фінансовий аналіз; моделювання сценаріїв; SWOT-аналіз; оцінка ефективності та ризикованості проектів; оцінка вартості капіталу; контролінг; аудит; моніторинг
Система забезпечення	Нормативно-правове забезпечення; інформаційне забезпечення; фінансове забезпечення

Реалізація механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств передбачає: формулювання цілей і аналіз інвестиційних можливостей підприємства; визначення інвестиційних потреб; пошук джерел фінансування; визначення обмежень у застосуванні тих чи інших методів фінансового забезпечення; порівняння альтернативних варіантів; формування складу джерел фінансування й ранжування за ефективністю використання на основі оцінки показників витрат і результатів; оптимізацію структури джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства й вибір найвигідніших варіантів; моніторинг і контроль за фінансуванням інноваційної діяльності [5, с. 57].

Ефективність функціонування механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств залежить від: вибору інноваційного проекту; визначення обсягів фінансових ресурсів; вибору джерел фінансування та принципів їх акумулювання; наявності складу та структури джерел фінансування; оцінювання ефективності джерел фінансових ресурсів за критеріями: вартості, обсягу, строку використання, умов надання; напрямів використання фінансових ресурсів та контролю за їх цільовим використанням.

Система фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства подана на рис. 2.

Рисунок 2 – Структурно-логічна схема системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства

Необхідно зауважити, що основними складовими фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства є організаційні структури інституційної підтримки інноваційної діяльності і елементи фінансування. Створення спеціальних цільових інноваційних фондів та організацій сприяння розвитку інноваціям становить організаційну складову інституційної підтримки. В Україні нині функціонує 12 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційних бізнес-інкубаторів, 11 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науково-технічної і економічної інформації, однак вони, не в повній мірі, відповідають можливості створення завершеного циклу інноваційної діяльності у промисловості – від створення інновацій до впровадження їх у виробництво [9]. Отже, наявність та функціонування відповідної інфраструктури інноваційного забезпечення не відповідає

нагальним потребам та не є адаптованою сучасним потребам стратегії інноваційного розвитку в Україні.

Фінансове забезпечення є системою способів, форм, джерел та інструментів фінансування інноваційних процесів. Основними способами фінансового забезпечення інноваційної діяльності є внутрішнє і зовнішнє фінансування. Зазначимо, що фінансування здійснюється з власних (внутрішніх) джерел та із зовнішніх джерел у вигляді бюджетних асигнувань із різних видів бюджету, кредитних коштів, іноземної допомоги, внесків інших осіб.

До форм фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств слід віднести самофінансування, бюджетне фінансування, банківське кредитування та інвестування. Фінансування інноваційної діяльності може здійснюватися за рахунок власних, залучених та позикових фінансових ресурсів. Самофінансування відбувається за рахунок власних фінансових ресурсів, таких як чистий прибуток і амортизаційні відрахування. Нестача власних ресурсів на рівні підприємств призводить до мобілізації залучених та позикових ресурсів. Фінансування фундаментальних та прикладних досліджень, які мають пріоритетне чи стратегічне значення для країни здійснюється через науково-дослідні організації за рахунок бюджетного фінансування у формі пільгового фінансування чи пільгового кредитування. Фінансову підтримку держави можуть отримати підприємства, що здійснюють інноваційну діяльність за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Так, у 2013 році 10 підприємств фінансувалися із Державного бюджету та 24 підприємства отримували кошти із місцевих бюджетів [3]. Можливість отримання додаткового прибутку призводить до використання інвестицій іноземних чи вітчизняних суб'єктів. Банківські кредити та випуск боргових цінних паперів є додатковим джерелом позикових коштів, що використовуються для впровадження інноваційної діяльності. Отже, джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності в Україні є: кошти Державного та місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних

інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України [11].

Однак у фінансово-господарській діяльності суб'єктів інновацій дуже рідко використовують лише одну форму фінансового забезпечення, в більшості випадків згадані форми оптимально поєднуються. Кожне підприємство формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування. Для розвинених країн Європи та США також характерна комбінована модель фінансового забезпечення, яка включає приблизно однаковий обсяг фінансових ресурсів як з державних, так і з приватно-комерційних джерел.

Динаміка показників фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України за період 2008–2013 рр. подано в табл. 2.

Таблиця 2 – Показники фінансування інноваційної діяльності підприємств України за 2008–2013 рр., млн. грн. [6]

Рік	Обсяг фінансування інновацій у % до ВВП	Загальний обсяг фінансування інновацій	У тому числі за рахунок коштів			
			власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2008	1,3	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	0,9	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	0,7	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	1,1	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	0,8	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	0,7	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3

Загальний обсяг фінансування витрат на інноваційну діяльність підприємств за аналізований період має нестійку тенденцію, хоча в цілому характеризується спадаючим трендом. Обсяг фінансування інноваційної діяльності у ВВП коливається у межах від 1,3 до 0,7 %.

Серед основних джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні залишаються власні кошти підприємств, питома вага яких у 2013 році складала 72,9 %; частка підприємств, що отримали кошти іноземних інвесторів становила 13,1 % (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка та структура фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України за 2008–2013 рр., %

Джерела фінансування	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Власні кошти	60,6	65,0	59,3	52,9	63,9	72,9
Державний бюджет	2,8	1,6	1,1	1,0	2,0	1,8
Місцеві бюджети	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
Вітчизняні інвестори	1,4	0,4	0,4	0,3	1,3	1,3
Іноземні інвестори	1,0	19,0	30,0	0,4	8,6	13,1
Кредити	33,7	11,8	7,8	38,3	21,0	6,6
Інші джерела	0,4	2,1	1,3	6,9	3,0	4,2
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Переважає у складі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств власних ресурсів зумовлено, перш за все, недостатньо чітким та складним процесом залучення фінансових ресурсів (через несприятливий інвестиційний клімат, нерозвиненість венчурного фінансування тощо). Частка підприємств які отримали кредитні ресурси у 2013 р. становила лише 6,6 %, на внески вітчизняних інвесторів припадало 1,3 %, а фінансування з державного й місцевих бюджетів – 1,9 % від загальної суми джерел фінансування. Для порівняння частка фінансування з федерального бюджету США у загальних витратах на наукові дослідження і розробки складають близько 28 % [9]. Тому, на нашу думку, фінансування інноваційної діяльності підприємств за рахунок коштів державного бюджету і бюджетів органів місцевого самоврядування доцільно здійснювати не лише у формі прямих бюджетних асигнувань, але й субвенцій, субсидій та інших цільових адресних надходжень.

У 2013 р. понад 75 % інноваційно-активних промислових підприємств займалися впровадженням інновацій що на 4,3 % менше, ніж у 2012 р., в тому числі за видами економічної діяльності – підприємства машинобудування, з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів [3].

Отже, в умовах економічної нестабільності в системі управління інноваційним розвитком підприємства вагоме значення набуває саме фінансова

складова, що передбачає пошук та мобілізацію найбільш раціональних джерел фінансування інноваційної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, загальний рівень інноваційної активності промислових підприємств України знаходиться на досить низькому рівні, що в першу чергу пов'язано із недостатністю обсягів фінансування та неефективною системою управління інноваційною діяльністю. Тому, запропонований механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємства, як важлива складова у системі інноваційного менеджменту, дозволить створити передумови підвищення ефективності управління процесом фінансування, і сприятиме подальшому інноваційному розвитку підприємств.

Бібліографічний список:

1. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Абрютіна А.В. До питання фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства / А. В. Абрютіна, І. Д. Складар // Формування та розвиток економіки в сучасних умовах господарювання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Луцьк: ВІЕМ, 2011. – С.156-158.
3. Аналітична довідка. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2013 рік [Електроний ресурс] – Режим доступа : http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf.
4. Васильєва Т. А. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку : монографія / Т. А. Васильєва. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 118 с.

5. Возняк Г. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні : монографія / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнецова . – К. : УБС НБУ, 2007. – 183 с.
6. Державна служба статистики України
http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.
7. Єпіфанова І. Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах / І. Ю. Єпіфанова // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2012. – № 722. – С. 65-70.
8. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : Підручник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2010. – 334 с.
9. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України. Аналітична доповідь
http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1029_dok.pdf.
10. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки : дис. ...д-ра екон. Наук пец. 08. 00. 08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. М. Колодізев ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – 508 с.
11. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електроний ресурс] – Режим доступа : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

Дехтяр Н.А. Механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств / Н.А. Дехтяр, Н.Г. Пігуль, О.В. Люта // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2014 . – Вип. 7. Ч. 5. -С. 9-13.